

ՄՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶ SYUNIK MARZ

Մարզկենտրոնը՝
ք. Կապան **Marz centre**
Kapan town

Տարածաշրջանները՝
Կապան
Գորիս
Սիսիան
Մեղրի **Territoires**
Kapan
Goris
Sisian
Meghri

Քաղաքները՝
Կապան
Գորիս
Սիսիան
Քաջարան
Մեղրի
Ագարակ
Դաստակերտ **Towns**
Kapan
Goris
Sisian
Qajaran
Meghri
Agarak
Dastakert

Տարածքը Territory	4 506 քառ. կմ/ sq. km
Հայաստանի Հանրապետության տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը, % Territory share of the marz in the territory of the Republic of Armenia, %	15.1
Համայնքներ, 2019թ. տարեկգրի դրությամբ Communities, as of the beginning of 2019	8
Քաղաքներ Towns	7
Գյուղեր Villages	131
Բնակչության թվաքանակը 2019թ. տարեկգրի դրությամբ Population number as of the beginning of 2019	137.6 հազ. մարդ/ ths. person
<i>այդ թվում՝</i> <i>of which:</i>	
քաղաքային urban	93.4 հազ. մարդ/ ths. person
գյուղական rural	44.2 հազ. մարդ/ ths. person
Հայաստանի Հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը 2018թ., % Share of marz population in the total population of the Republic of Armenia 2018, %	4.6
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը 2018թ., % Share of urban population size 2018, %	67.9
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր Agricultural land	306 378.2 հա/ ha
այդ թվում՝ վարելահողեր of which: arable land	43 958.2 հա/ ha

Մյունիքի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի հարավում: Մարզը հյուսիսից սահմանակից է Վայոց ձորի մարզին, հարավից՝ պետական սահմանով սահմանակից է Իրանին (սահմանի երկարությունը 42 կմ է), արևմուտքից՝ Նախիջևանին և արևելքից՝ Արցախին:

Մյունիքի մարզը զբաղեցնում է Զանգեզուր բնաշխարհի տարածքը, որը ներառում է Որոտան, Ողջի գետերի վերին ու միջին հոսանքների ավազանը և Զանգեզուրի Մեծ Կովկասից հետո Հարավային Կովկասում ամենաբարձր լեռնաշղթայի, արևելյան լանջերը: Մարզի ամենաբարձր լեռնագագաթը Կապուտջուղն է (3 906 մ), իսկ ամենացածր վայրը Մեղրու կիրճը (Արաքսի հովիտ 380մ):

Ծովի մակերևույթից 3 250 մ բարձրության վրա՝ Կապույտ լճից սկիզբ է առնում Մեղրի գետը, իսկ Կապուտջուղ լեռան հալոցքաջրերից՝ Կապուտջուղ գետը, որի հետ Քաջարանց գետի միահյուսումից կազմավորվում է Ողջի գետը:

Կապան քաղաքից հարավ-արևելք՝ Ծավ գետի հովտում է գտնվում «Մոսու պուրակ» պետական արգելավայրը, որն իր մեջ ներառում է Կովկասում ամենախոշոր արևելյան բնական սուսինների ռելիկտային պուրակը, զբաղեցնելով 64.2 հա տարածք: Պուրակի որոշ ծառերի տարիքն անցնում է մի քանի հարյուր տարուց: Որոշ ծառերի բների տրամագիծը հասնում է 3 մ-ի, իսկ բարձրությունը՝ 30-35 մ-ի: Այն սահմանակից է նեղ կիրճերով, թավուտ անտառներով «Շիկահող» պետական արգելոց տեղամասին, որը գտնվում է Կապան քաղաքից 25 կմ հեռավորության վրա, Խուստուփ լեռան հարավ-արևելյան և Մեղրու լեռնաշղթայի հյուսիս-արևելյան լանջերին, Ծավ և Շիկահող գետերի վերին ավազաններում, 700 - 2 800 մ բարձրություններում, զբաղեցնելով 12 137 հա: Ունի հազվագյուտ բնություն, թավուտ անտառներ, նեղ կիրճեր, հարուստ կենդանական աշխարհ, տարածքում կան պատմամշակութային հուշարձաններ:

«Խուստուփ» պետական արգելավայրը զբաղեցնում է 6 946.7 հա և ընդգրկում է Մեղրու լեռնաշղթայի հարավ-արևմտյան ճյուղավորության Խուստուփ լեռնազանգվածի բարձր լեռնային հատվածը: Այն ապահովում է Խուստուփ լեռնազանգվածի անտառային գոտու վերին հատվածի, մարգագետնատափաստանային և մարգագետնային բնական էկոհամակարգերի զարգացման բնականոն ընթացքը, լանդշաֆտային ու կենսաբանական բազմազանության, բնության հուշարձանների, բնության ժառանգության պահպանության, ինչպես նաև բնական պաշարների կայուն օգտագործումը:

«Արևիք» ազգային պարկ տեղամասի տարածքում առկա է լանդշաֆտային գոտիների գրեթե ողջ համակարգը՝ սկսած ցածր և միջին լեռնային կիսաանապատներից մինչև բարձր լեռնային տափաստաններն ու Մեղրի գետի վերին հոսանքների մերձալպյան տիպի լանդշաֆտը: Տարածքը կազմում է շուրջ 30 354 հա: Հատուկ ուշադրության առարկա են վայրի բնության հազվագյուտ և ոչնչացող տեսակները: Այստեղ հայտնաբերվել է Հայաստանի Կարմիր գրքում գրանցված զոլավոր բոթենի:

«Բողաքար» պետական արգելավայր տեղամասը գտնվում է Զանգեզուրի լեռնաշղթայի հարավային լանջերին՝ 1 400-2 100 մ բարձրություններում: Ստեղծ-

Syunik marz of the Republic of Armenia is situated in the south of the Republic of Armenia. In the North the marz borders with Vayots Dzor marz, in the South it borders with Iran, (the length of border is 42 km), in the West - Nakhijevan and in the East - Artsakh.

Syunik marz of the Republic of Armenia lays on the Zangezur nature area, which includes the basin of upper and average flows of the Vorotan, Voghch rivers and the eastern slopes of the Zangezur, which is the highest after the South Caucasus in the Caucasus mountain range. The highest mountain of the marz is the Kaputjugh (3 906 m), and the lowest place is the canyon of Meghri (Arax valley-380 m).

Meghri river starts from the Blue Lake 3 250 meters above sea level, and Kaputjugh river starts from Kaputjugh mountain's melting water, with which the Voghji River is formed from the interconnection of the river Kajarants.

In the south-east of the city of Kapan, on the Tsav River, the Sosue Park is a state-of-the-art spot, which includes a 64.2 hectare relict grove of the largest natural orchids in the Caucasus. The age of some trees at this unique park is over hundred years reaching a diameter of 3 m, and the height of 30-35 m. It is bordered by narrow lakes, in the "Shikahogh" peninsula section, located 25 kilometers from the town of Kapan, to the south-east of Mount Khustup and to the north of the Meghri mountain range. In the upper basin of Tsav and Shikahogh Rivers, with a height of 700-2 800 m, occupying 12 137 hectares. It has a rare nature, dark letters, narrow gorges, rich animal life, and there are historical and cultural monuments in the area.

"The Khustup" State Reserve occupies 6 946.7 hectares and covers the high mountainous part of the Khustup mountain range in the southwestern Meghri mountain range. It provides the development of the upper part of the Khustup mountain massif forest zone, the development of the meadow-steppe and marine natural ecosystems, the landscape and biodiversity, the nature monuments, the conservation of natural environment, and the sustainable use of natural resources.

In the territory of the "Arevik" National Park, almost all the landscape zones are available, ranging from low and medium mountainous semi-deserts to highland plains and landslide-type landscapes of the upper currents of the Meghri River. The area is about 30 354 hectares. Special attention is paid to rare and endangered species of wildlife. It has been discovered here in the Red Book of Armenia.

The area of "Boghakar" State Reserve is located in the southern zone of the Zangezur Range, at the altitudes of 1 400 - 2 100 meters. It has been created to preserve the

վել է բուսական ու կենդանական աշխարհի էնդեմիկ և հազվագյուտ տեսակների պահպանության նպատակով:

«Զանգեզուր» պետական արգելավայրը զբաղեցնում է Զանգեզուրի լեռնաշղթայի Ողջի և Գեղի գետավազաններն ու Բարգուշատի լեռնաշղթայի հարավային լանջերը և սահմանակցում է Մեղրու լեռնաշղթային՝ արևելքում:

«Սև լիճ» պետական արգելավայր տեղամասը գտնվում է Սյունիքի հրաբխային բարձրավանդակի Մեծ Իշխանասար լեռան խառնարանային մասում՝ 2 658 մ բարձրության վրա: Լիճը կազմավորվել է ձնհալից և բնական աղբյուրներից, լցվելով լեռան խառնարանը: Առանձնացվում են 102 տեսակի բույսեր: Արգելավայրի նպատակն է պահպանել բարձր լեռնային հրաբխային ծագման եզակի ջրավազանը և նրա հարակից բնատարածքները:

«Զանգեզուր» կենսոլորտային համալիր ՊՈԱԿ-ի մասնաճյուղերի և շրջակայքի հարուստ բնապատմական ժառանգությունը հնարավորություն է տալիս կազմակերպել զբոսաշրջության տարատեսակ ձևեր (էկո-տուրիզմ, պատմամշակութային և գիտաճանաչողական), համակցված տուրեր և արշավներ:

Ողջի գետի աջ ափին, անտառում է գտնվում Վահանավանքը (X-րդ դար)՝ պատմական Սյունիքի հոգևոր և մշակութային կենտրոններից մեկը, իսկ 25 կմ հեռավորության վրա՝ նեղ կիրճերով, թավուտ անտառներով «Շիկահող» պետական արգելոցը:

Մարզի ամենագրավիչ վայրերից մեկը, հայկական միջնադարյան ճարտարապետության հուշարձան Տաթևի վանական համալիրն է (IX դար), որտեղ 1390-1435 թթ. գործել է Տաթևի նշանավոր համալսարանը:

2010թ.-ին շահագործման է հանձնվել 5.7 կմ երկարությամբ աշխարհի ամենաերկար «Տաթևեր» ճոպանուղին (առավելագույն բարձրությունը 380 մ), որն անցնում է Որոտան գետի կիրճով, ձգվում սարերի վրայով և Հալիձոր գյուղից հասնում Տաթևի վանական համալիր:

Որոտանի կիրճում են գտնվում Տաթևի ՀԷԿ-ը՝ Որոտանի ՀԷԿ-երի համակարգի առաջնեկը և Շամբի ջրամբարը, որտեղից 18 կմ երկարությամբ թունելով ջուրը հասնում է Տաթևի ՀԷԿ-ի տուրբիններին: 2012թ. գործարկվեց Հին Խնձորեսկի երկու ձորափը (Ղանդունց նովն ու Ներքին թաղը) իրար միացնող իր տեսակի ու չափի մեջ եզակի կախովի կամուրջը: Կամուրջը հսկա ձորի մի ափից մյուսը ձգվում է ավելի քան 160 մետր: Բարձրությունն ամենախոր տեղում 63 մ է: Կամրջի բանուկ զանգվածը կախված է ամուր ու ձիգ ճապաններից (կախովի կամուրջ), այդ պատճառով էլ քայլելիս կամուրջը ձոճվում է, այդ իսկ պատճառով ժողովուրդն այն անվանել է «ձոճվող կամուրջ»:

Միսիան քաղաքից 6 կմ հեռավորության վրա է գտնվում Շաքիի ջրվեժը՝ Փոքր Կովկասի լեռների ամենախոշոր ջրվեժը (բարձրությունը 18 մ):

Մարզի պատմամշակութային հուշարձանների մեջ հայտնիներից են «Զորաց քարեր» հուշարձանախումբը, Բաղաբերդի, Հալիձորի, Որոտնաբերդի ամրոցները, Տաթևի, Որոտնա, Բղենու վանքերը, Վահանավանքի և Երիցվանքի վանական համալիրները, Աղիտուի դամբարանային հուշարձանը, Միսիանի

endemic and rare species of wild and wildlife.

“Zangezur” State Reserve occupies the Voghji and Geghi River basins of the Zangezur Range and the slopes of the Bargushat mountain range and borders the Meghri Mountain in the east.

The “Black Litch” Sanctuary is located in the canyon of Mount Mets Ishkhanasar on the volcanic plateau of Syunik volcano, at 2 658 m high. The lake was formed from snow and natural sources, flooding the mountain. There are 102 species of plants. The objective of the Argyle is to preserve a unique high-mountainous hog breeding pool and adjacent natural sites.

“Zangezur” biosphere complex branches and the rich natural heritage of the surrounding area provide opportunity to organise a variety of forms of tourism (ecotourism, historical-cultural and scientific-cognitive), combined tours and hiking.

Vahanavan (X century) is one of the spiritual and cultural centers of historical Syunik in the forest and on the shore of the “Shikahogh” state reserve with narrow gorges, 25 km away.

One of the most attractive places in the region, the monument of Armenian medieval architecture is Tatev Monastery complex (IX century), where 1390-1435 has been working at the famous University of Tatev.

In 2010 the longest ropeway of the world “Tatever” was put into operation (maximum height 380 m length 5.7) which passes through Vorotan river canyon, stretches over mountains and reaches from Halidzor village to Tatev monastery complex.

Tatev hydro-electric station, i.e. the firstling of Vorotan hydro-electric stations cascade and Shamb reservoir are situated in the Vorotan pass, from where a water by tunnel with a length of 18 km reaches to turbines of Tatev hydro-electric station.

In 2012 was launched the unique of its type and size suspended bridge, which connects two sides of the Old Xndzoresk (Ghandunc nov and Nerkin tagh). The bridge stretches more than 160 meters from one side of the huge valley to another. The high is 63m from the deepest place. The mass of the bridge depends on strong and tatut ropes (suspension bridge) that is why the bridge is swinging when you walk in it, and for this reason people call it “Swinging bridge”.

Shaki waterfall, the biggest waterfall (18 m) of Small Caucasus mountains is situated in 6 km distance from Sisian town.

Among the cultural and historical monuments of the marz most famous are the group of monuments of „Zorac qarer”, the castles of Baghaberd, Halidzor, Vorotnaberd, the monasteries of Tatev, Vorotna, Bgheni, the monastic complexes of Vahanavank and Ericavank, the mausoleum monument of Aghitu, the mausoleum hill of Sisian since

նեոլիթի ժամանակաշրջանի դամբարանաբլուրը, Մեղրի քաղաքի փոքր թաղի եկեղեցին և քաղաքի պաշտպանական նշանակության աշտարակները:

Միսիան քաղաքից 3.2 կմ դեպի հյուսիս գտնվում է «Ձորաց քարեր» հուշարձանախումբը, որը հայտնի է նաև Քարահունջ անունով: Այն մեգալիթյան դարաշրջանի (Ք.ա. II հազարամյակ) ծնունդ է: «Ձորաց քարեր»-ը հանդիսանում են աշխարհում հայտնի հնագույն մեգալիթիկ համալիրներից և աստղադիտարաններից մեկը, հնդեվրոպական քաղաքակրթության քարեդարան-վկայարան, որի գաղտնիքները դեռևս բացահայտված չեն գիտության կողմից: «Ձորաց քարեր»-ը հաճախ անվանում են «հայկական Սթոունհենջ»՝ նկատի ունենալով, որ ուսումնասիրողների կարծիքով այստեղ ևս առկա է մեգալիթիկ աստղադիտարան:

Մյունիքի մարզը, գրավելով ռազմավարական և աշխարհաքաղաքական նշանակության կարևոր դիրք, ունենալով բնահումքային հարուստ պաշարներ, արտադրական մեծ ներուժ և հանդիսանալով հանրապետության ամենախոշոր վարչական ու տնտեսական մարզերից մեկը, միաժամանակ մնում է համեմատաբար քիչ բնակեցված և տնտեսապես թույլ յուրացված, ինչը մասամբ պայմանավորված է մայրաքաղաքից ունեցած մեծ հեռավորությամբ և տրանսպորտային հաղորդակցության այլընտրանքային միջոցների բացակայությամբ:

Օգտակար հանածոներով ամենահարուստ մարզն է: Դրանցից կարևորագույններն են՝ գունավոր (պղինձ, մոլիբդեն, ցինկ և այլ գունավոր) և թանկարժեք (ոսկի, արծաթ) մետաղների հանքաքարերը, ինչպես նաև ոչ մետաղային օգտակար հանածոների մի ամբողջ շարք (շինարարական և երեսապատման քարեր, բազալտային հումք, կրաքարի և այրվող թերթաքարերի, մարմարի, գրանիտի, պերլիտի և դիատոմիտների պաշարներ):

Մարզի տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռող արդյունաբերության և գյուղատնտեսության ոլորտներն են:

2018թ.-ին մարզի տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան ոլորտների ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 16.7 %,
- գյուղատնտեսություն՝ 7.1 %,
- շինարարություն՝ 5.1 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 1.6 %,
- ծառայություններ՝ 2.5 %:

Մարզի արդյունաբերության հիմնական ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է, սննդամթերքի և էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը: Մարզում արտադրվող էլեկտրաէներգիայի գերակշիռ մասը բաժին է ընկնում Որոտանի ՀԷԿ-ի կասկադին:

Գյուղատնտեսությունը հիմնականում մասնագիտացած է բուսաբուծության (մասնավորապես՝ հացահատիկային մշակաբույսերի և կարտոֆիլի արտադրություն) և անասնաբուծության (մասնավորապես՝ խոշոր և մանր եղջերավոր կենդանիների բուծում) մեջ:

Բեռնաառևտրափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային և էլեկտրատրանսպորտով (ձուպանուղի):

Մարզի տարածքով է անցնում Հայաստանն Իրանի

the neolit era, the little church of Meghri and the efenfive towers of the city.

„Zorac qarer” group of monuments is situated 3.2 km north from Sisian city. It is also called Qarahundj and it’s a creation of megalitic era (BC II millennium). „Zorac qarer” is one of the famous ancient megalitic complexes and observatories, it is a stone-aged cestificate of Indo-European civilization, whose mysteries aren’t revealed by the science yet. „Zorac qarer” is often called „Armenian Stonehenge” considering that there is a megalitic obseravatory there in researcher’s opinion.

Syunik marz occupying strategic and geographic-political important position, having rich resources of natural raw materials, industrial big capacity and being one of the biggest administrative and economic regions of the republic, at the same time is remained as a one of not enough inhabited and economically developed marzes, which is connected with a big distance from the capital and lack of alternative modes of transport communication.

It is the richest marz of the republic with useful minerals. The most important of them are non-ferrous metals (copper, molybdenum, zinc and others non-ferrous) and precious metals (gold, silver) and also non-metal useful minerals (construction and decorative stones, basalt raw materials, limestone and burnt shale marble and granite resources).

The most developed branches of economy are industry and agriculture.

In 2018 the share of economy main branches of the Republic of Armenia Syunik marz in total volume of correspondent branches of the republic comprised

- industry 16.7 %,
- agriculture 7.1 %,
- construction 5.1 %,
- retail trade 1.6 %,
- services 2.5 %.

The main branches of marz industry are mining industry and production of electric energy. The prevailing part of electrical energy produced in the marz belongs to Vorotan hydro-electric station cascade.

The agriculture of the marz is mainly specialized in plant growing (especially grains and potato growing) and livestock breeding (especially breeding of large and small cattle).

Freight and passenger transportations in the marz are implemented by road, railway and electric transports (ropeway).

Armenia-Iran motor-road passes through the marz, which

Իսլամական Հանրապետության հետ կապող ավտոմայրուղին, որն էական դեր ունի մարզի տնտեսության զարգացման գործում: 2008թ. շահագործման է հանձնվել «Կապան-Օավ-Մեղրի» ռազմավարական նշանակություն ունեցող ավտոմայրուղին, որը, որպես այլընտրանք «Կապան-Քաջարան-Մեղրի» միջպետական ճանապարհին՝ տեխնիկական ցուցանիշներով գերազանցում է վերջինիս:

Մարզով են անցնում Արցախը Հայաստանին կապող կարևոր ավտոմայրուղին և Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը ցամաքային անմիջական կապով Հայաստանին կապող միակ ճանապարհը:

Կապան քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 42.3 հազ. մարդ) գտնվում է Խուստուփ լեռան ստորոտում (3 201 մ), Երևանից 301 կմ հեռավորության վրա: Տնտեսության առաջատար ոլորտն արդյունաբերությունն է, ընդհանուր ծավալում գերակշռողը հանքարդյունաբերությունն է, որից կարևորագույններն են գունավոր և ազնիվ մետաղների արդյունահանումը: Որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն նաև մշակող արդյունաբերությունը (սննդամթերքի, մանածագործական արտադրատեսակների ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների, այլումինե և մետաղապլաստիկ իրերի, բնափայտի մշակման ու փայտե արտադրատեսակների, կահույքի և էլեկտրական արտադրության) և էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը:

Քաջարան քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 7.0 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 326 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 25 կմ: ՀՀ գունավոր մետալուրգիայի կենտրոնն է՝ պղնձի և մոլիբդենի հզոր հումքային բազա հանդիսացող հազվագյուտ հանքավայրի շահագործման հիման վրա:

Տնտեսության հիմնական և առաջատար ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է: Քաղաքի տնտեսության մեջ իր բաժինն ունի նաև մշակող արդյունաբերությունը, որում առանձնանում են սննդամթերքի և պատրաստի մետաղե արտադրատեսակների արտադրությունը:

Գորիս քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 20.3 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 236 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 65 կմ, տնտեսության հիմնական ճյուղն արդյունաբերությունն է: Հիմնականում զարգացած են էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը, սննդամթերքի, մանածագործական արտադրատեսակների, կարի, այլումինե և մետաղապլաստիկ իրերի, բնափայտի մշակման ու փայտե արտադրատեսակների և էլեկտրասարքավորանքի արտադրությունները:

Միսիան քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 14.8 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 201 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 110 կմ, տնտեսության ծավալում գերակշռողն էլեկտրաէներգիայի արտադրությունն է, որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն նաև այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների և սննդամթերքի արտադրությունները:

Դաստակերտ քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 0.3 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 221 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 130 կմ: Աշխատանքներ են տարվում պղնձի և մոլիբդենի հանքերը վերագործարկելու համար:

Մեղրի քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 4.5 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 376 կմ հեռավորության

has a great importance for the marz economy development. In 2008 the “Kapan-Tsav-Meghri” motor-road of strategic importance was put into operation, which is alternative for “Kapan-Qajaran-Meghri” interstate road alternative and in technical indicators it surpassed the last one.

The major motor-road which connects RA to Artsakh and the only direct connection way between RA and The Republic of Islamic Iran are passing through the marz.

Kapan town (as of the beginning of 2019 comprised 42.3 ths. person) is situated at the foot of Khustup mountain (3 201 m), is situated in 301 km distance from Yerevan.

The main branches of economy are industry and construction. The leading trend of industry is mining industry, especially non ferrous and noble metals production. The manufacturing industry (production of food, textile products, non-metallic mineral products, aluminium and metal-plastic products, wood and wood products, furniture and equipment) and electricity production have also the significant share.

Qajaran town (as of the beginning of 2019 comprised 7.0 ths. person), is situated in 326 km distance from Yerevan and in 25 km from the centre of the marz is the centre of the republican non-ferrous metallurgy, based on the exploitation of rare mine that is a powerful mine basis of cooper and molybdenum.

The main branch of economy is mining industry. Construction also has its part in the economy of the town.

The main branch of Ghoris town (as of the beginning of 2019 comprised 20.3 ths. person), it is situated in 236 km distance from Yerevan and 65 km from the centre of the marz economy is industry. Basically, productions of electric energy, food, textile and sewing product, aluminum and metal-plastic product, wood working and electronics are developed.

Sisian town (as of the beginning of 2019 comprised 14.8 ths. person), is situated in 201 km distance from Yerevan and 110 km from the centre of the marz economy is mainly specialized in mining industry, in particular, non metal mineral production and food production, of which food and beverages, textile and sewing produce productions.

Dastakert town (as of the beginning of 2019 comprised 0.3 ths. Person) is situated in 221 km distance from Yerevan and 130 km from the centre of the marz.

The prevailing trend of Meghri town (as of the beginning of 2019 comprised 4.5 ths. person), is situated in 376 km

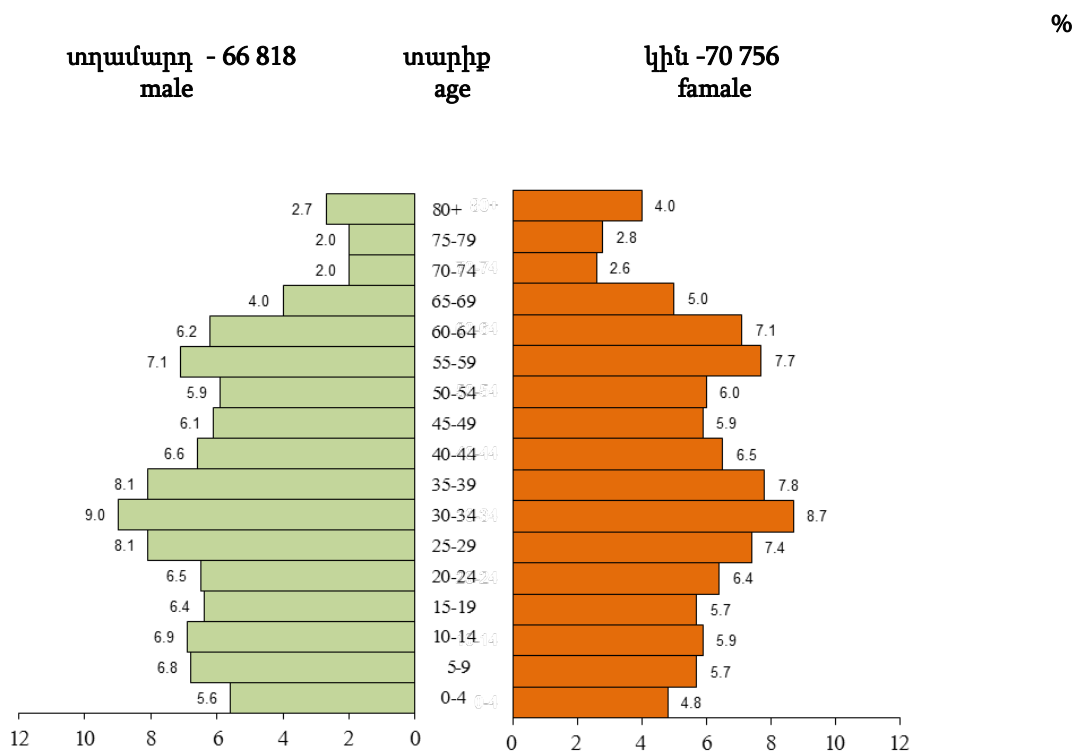
վրա, մարզկենտրոնից՝ 75 կմ, տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռողը մշակող արդյունաբերությունն է: Որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն էլեկտրաէներգիայի և մրգերի պահածոների ու հյութերի արտադրությունը:

Ագարակ քաղաքը (2019թ. տարեսկզբին՝ 4.2 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 388 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 87 կմ, տնտեսության առաջատար ոլորտը հանքարդյունաբերությունն է, որից կարևորագույնը գունավոր մետաղների արդյունահանումն է: Քաղաքի տնտեսության զարգացումը կապված է պղնձամոլիբդենային արտադրության հետ: Ագարակում են գտնվում Հայաստան-Իրան սահմանային և մաքսակետերը:

distance from Yerevan and 75 km from the centre of the marz economy is manufacturing. Electric energy, fruit tin and beverages productions have certain share.

The main branch of economy of Agarak town (as of the beginning of 2019 comprised 4.2 ths. person), is situated in 388 km distance from Yerevan and 87 km from the centre of the marz is mining industry, the main important of which is non ferrous metal production. The town economy development is connected to cooper and molybdenum production. Armenia-Iran border post, customs-house and cross-border market are situated in Agarak.

**ՄՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՍԵՌԱՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԲՈՒՐԳԸ,
2019թ. հունվարի 1-ի դրությամբ
AGE AND SEX PYRAMID OF SYUNIK MARZ DE JURE POPULATION
2019 as of January 1**

ՄԱՆՐԱԾԱԽ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ
RETAIL TRADE UNITS

	Քանակը Number					
	2014	2015	2016	2017	2018	
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ, ընդամենը	399	415	429	407	417	Retail trade units, total
<i>այդ թվում՝</i>						<i>of which:</i>
խանութներ	201	226	263	265	275	shops
կրպակներ	151	135	112	84	82	kiosks
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	-	-	-	-	-	markets of agricultural produce
սպառողական ապրանքների շուկաներ	7	7	5	4	6	markets of consumer goods
առևտրի այլ օբյեկտներ	40	47	49	54	54	other trade units

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
EDUCATIONAL INSTITUTIONS

	Քանակը Number					
	2014	2015	2016	2017	2018	
Պետական նախադպրոցական	51	53	55	59	50	State pre-school
Պետական հանրակրթական	121	121	118	118	117	State general educational
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	18	18	18	18	17	Musical, art schools, creative centers for children
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ¹	4	4	4	5	5	State preliminary vocational educational ¹
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	7	7	7	7	7	State middle vocational educational
Պետական բարձրագույն ուսումնական	1	1	1	1	1	State higher educational
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2	Branch of state higher educational
Ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական	1	1	1	1	1	Non-state higher educational

ՔԱՂԱՔՆԵՐ
TOWNS/CITIES

Անվանումը	Name	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2019թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ² Number of de jure population as of January 1, 2019, person ²
Կապան	Kapan	42 290
Գորիս	Goris	20 341
Սիսիան	Sisian	14 790
Քաջարան	Qajaran	6 961
Մեղրի	Meghri	4 509
Ագարակ	Agarak	4 171
Դաստակերտ	Dastakert	288

¹ Ներառյալ այն միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:

Including those middle vocational educational institutions, which implement preliminary vocational program.

² Հայաստանի Հանրապետության քաղաքների բնակչության թվաքանակը ներկայացված է Հայաստանի Հանրապետության 2011թ. մարդահամարի հիմքով վարվող բնակչության ընթացիկ հաշվառմամբ:

Population of city/towns of the Republic of Armenia are presented according to the current population statistics based on the 2011 Population Census of the Republic of Armenia.

ԳՅՈՒՂԵՐ
VILLAGES

	Անվանումը	Name	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2019թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ¹ Number of de jure population as of January 1, 2019, person ¹
Կապանի տարածաշրջան Kapan district			
1.	Ագարակ	Agarak	162
2.	Աղվանի	Aghvani	67
3.	Աճանան	Atchanan	154
4.	Անդոկավան	Andokavan	103
5.	Անտառաշատ	Antarashat	102
6.	Առաջածոր	Arajadzor	124
7.	Արծվանիկ	Artsvanik	530
8.	Բարիկավան	Barikavan	194
9.	Գեղանուշ	Geghanush	220
10.	Գոմարան	Gomaran	44
11.	Գեղի	Geghi	113
12.	Գեղավանք	Geghavank	3
13.	Կարդ	Kard	-
14.	Կիցք	Kitsq	-
15.	Վերին Գեղավանք	Verin Geghavanq	-
16.	Քարուտ	Qarut	-
17.	Դավիթ Բեկ	David Bek	589
18.	Եղեգ	Egheg	66
19.	Եղվարդ	Eghvard	228
20.	Լեռնաձոր	Lernadzor	341
21.	Կավճուտ	Kavchut	66
22.	Կաթնառատ	Katnararat	15
23.	Չագիկավան	Dzagikavan	61
24.	Ներքին Գիրաթաղ	Nerqin Giratagh	-
25.	Վերին Գիրաթաղ	Verin Giratagh	-
26.	Խդրանց	Khdrants	52
27.	Ծավ	Tsav	280
28.	Շիշկերտ	Shishkert	45
29.	Կաղնուտ	Kaghnut	98
30.	Չորաստան	Dzorastan	72
31.	Ճակատեն	Chakaten	144
32.	Ներքին Խոտանան	Nerqin Khotanan	64
33.	Ներքին Հանդ	Nerqin Hand	94
34.	Նորաշենիկ	Norashenik	88

¹ ՀՀ մարզերի գյուղերի այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 955 գյուղական բնակավայրերի մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ ամբողջությամբ և ըստ մարզերի, ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են Արդարադատության նախարարության Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման և Ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա: Ընդ որում, վերջինս վերագնահատված է ՏՏԿԱՀ արդյունքներով ստացված միգրացիայի տվյալներով (շեղումը՝ 01.01.2019թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +11.6%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գյուղերի միջև տվյալ տեղեկատվության գրանցման, փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաճշտման համակարգի բացակայությամբ:

The sources of these data on RA villages are statistical annual reporting forms «Age and Sex composition of rural population» provided by the communities. According to this source the total resident population of RA 955 villages, as a whole and by marzes (regions), have some deviation from the same data of current statistics of population, which are based on the administrative registers of the Civil Status of the Ministry of Justice and the Police, while the latter is statistically adjusted by the migration results of ILCS (as of 01.01.2019 the deviation comprised +11.6% for the Republic). The deviation is mainly due to the lack of a system for recording, sharing, comparing and nominal data level calibration of the information given between the villages.

	Անվանումը	Name	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2019թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ¹ Number of de jure population as of January 1, 2019, person ¹
35.	Նոր Աստղաբերդ	Nor Astghaberd	33
36.	Աջաբաջ	Ajabaj	11
37.	Գետիշեն	Getishen	45
38.	Ոչեթի	Vocheti	-
39.	Շիկահող	Shikahogh	152
40.	Շրվենանց	Shrvenantz	67
41.	Չափնի	Chapni	93
42.	Սյունիք	Syunik	668
43.	Բարգուշատ	Bargushat	48
44.	Դիցմայրի	Ditsmayri	62
45.	Խորձոր	Khordzor	15
46.	Սզնակ	Sznak	130
47.	Սրաշեն	Srashen	82
48.	Սևաքար	Sevaqar	127
49.	Վանեք	Vanek	51
50.	Վարդավանք	Vardavanq	87
51.	Վերին Խոտանան	Verin Khotanan	205
52.	Տանձավեր	Tandzaver	136
53.	Տավրուս	Tavrus	91
54.	Ուժանիս	Ujanis	84
55.	Փուխրուտ	Poukhrut	15
56.	Քաջարան	Qajaran	200
57.	Օխտար	Okhtar	73
Գորիսի տարածաշրջան Goris district			
1.	Ակներ	Akner	1 088
2.	Արավուս	Aravus	169
3.	Բարձրավան	Bardzravan	100
4.	Խնածախ	Khntsakh	809
5.	Խնձորեսկ	Khndzoresk	2 003
6.	Խոզնավար	Khosnavar	360
7.	Խոտ	Khot	896
8.	Կոռնիձոր	Kornidzor	1 062
9.	Հալիձոր	Halidzor	611
10.	Հարթաշեն	Hartashen	687
11.	Հարժիս	Harjis	760
12.	Ներքին Խնձորեսկ	Nerqin Khndzoresk	250
13.	Շինուհայր	Shinuhayr	2 592
14.	Շուրնուխ	Shurnukh	148
15.	Աղբուլաղ	Aghbulagh	-
16.	Վանանդ	Vanand	-
17.	Ձորակ(Փայտամշակման գ.կ.)	Dzorak (Village near wood- working factory)	-
18.	Որոտան	Vorotan	282
19.	Սվարանց	Svarants	277
20.	Վաղատուր	Vaghatur	391
21.	Վերիշեն	Verishen	2 108
22.	Տաթև	Tatev	835
23.	Տանձատափ	Tandzatap	91
24.	Տեղ	Tegh	2 292

	Անվանումը	Name	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2019թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ¹ Number of de jure population as of January 1, 2019, person ¹
25.	Քաշունի	Qashuni	12
26.	Քարահունջ	Qarahunj	1 341
27.	Քարաշեն	Qarashen	530
Մեղրու տարածաշրջան Meghri district			
1.	Ալվանք	Alvanq	275
2.	Գուդեմնիս	Gudemnis	28
3.	Լեհվազ	Lehvaz	615
4.	Լիճք	Lichk	140
5.	Կարճևան	Karchevan	242
6.	Կուրիս	Kuris	50
7.	Նոնսաձոր	Nrnadsor	126
8.	Շվանիձոր	Shvanidzor	278
9.	Վահրավար	Vahravar	31
10.	Վարդանիձոր	Vardanidzor	190
11.	Այգեձոր	Aygedzor	-
12.	Թխկուտ	Tkhkut	66
13.	Տաշտուն	Tashtun	115
Սիսիանի տարածաշրջան Sisian district			
1.	Ախլաթյան	Akhlatyan	526
2.	Աղիտու	Aghitu	386
3.	Անգեղակոթ	Angeghakot	1 596
4.	Աշոտավան	Ashotavan	562
5.	Արևիս	Arevis	62
6.	Բալաք	Balak	148
7.	Բնունիս	Bnunis	122
8.	Բոնակոթ	Brnakot	1 933
9.	Գետաթաղ	Getatagh	177
10.	Գորայք	Gorayk	429
11.	Դարբաս	Darbas	541
12.	Շամբ	Shamb	428
13.	Թանահատ	Tanahat	18
14.	Թասիկ	Tasik	286
15.	Իշխանասար	Ishkhanasar	187
16.	Լձեն	Ltsen	43
17.	Լոր	Lor	306
18.	Օղուկ	Tsghuk	325
19.	Հացավան	Hatsavan	246
20.	Մուցք	Mutsk	248
21.	Նժդեհ	Njdeh	107
22.	Ցղունի	Tsghuni	51
23.	Նորավան	Noravan	421
24.	Շաղատ	Shaghat	989
25.	Շաքի	Shaki	1 268
26.	Շենաթաղ	Shenatagh	328
27.	Որոտան	Vorotan	267
28.	Սալվարդ	Salvard	217
29.	Սարնակունք	Sarnakunk	487
30.	Սպանդարյան	Spandaryan	416
31.	Վաղատին	Vaghatin	577
32.	Տոլորս	Tolors	410
33.	Տորունիք	Torunik	106
34.	Ույծ	Uyts	462

**ՄՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՅՈՂ ՀԱՄԱՅՆՔԻ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2018թ.
SOME SOCIAL INDICATORS OF DISTRICT COMMUNITY WITH 10 000
POPULATION IN SYUNIK MARZ, 2018**

	Ընդամենը Total	նրանցից՝ including:		
		կանայք ¹ women ¹	տղամարդիկ ¹ men ¹	
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 135	4 865	Population, person
Ծնվածներ, մարդ	105	50	55	Births, person
Մահացածներ, մարդ	86	40	46	Deaths, person
Ամուսնություններ	43	X	X	Marriages
Ամուսնալուծություններ	11	X	X	Divorces
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ.մ	31.1	X	X	Total area of housing stock provided per inhabitant, square metre
Կրթության ոլորտ, հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝				Education sphere, attendance to educational institutions, person
նախադպրոցական	329	158	171	pre-school
հանրակրթական	1 228	600	628	general schools
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	198	135	63	musical, art schools, creative centers for children
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	29	7	22	preliminary vocational
միջին մասնագիտական	72	35	37	middle vocational
բարձրագույն մասնագիտական	128	66	62	higher vocational
Առողջապահության ոլորտ՝				Public health sphere
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	37 105	annual attendance to polyclinic during the year (number of attendances)
Մարզիկներ, մարդ	160	26	134	Athletes, person
Զբաղվածներ, մարդ	4 061	1 703	2 358	Employed, person
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-	including - in Science establishments
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-	including - doctors of Science
գիտության թեկնածուներ	-	-	-	candidates of Science
ուսուցիչներ	122	106	16	teachers
բժիշկներ	19	physicians
միջին բուժանձնակազմ	53	paramedical personnel
Գործազուրկներ, մարդ	639	420	219	Unemployed, person
Սոցիալական ապահովության ոլորտ				Social insurance sphere
ընդամենը կենսաթոշակատուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 643	962	681	total pensioners/ as of the end of the year/ person
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	226	X	X	families that get poverty family benefit and one-time benefit
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում				Annual attendance during the year
գրադարան	18 611	library
թատրոն	1 675	theatre
համերգ	-	-	-	concert
թանգարան	801	museum
Իրավական ոլորտ				Law sphere
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	47	X	X	total crimes, during the year
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	21	X	X	of which - not grave crime
միջին ծանրության	16	X	X	medium crime
ծանր	8	X	X	grave crime
առանձնապես ծանր	2	X	X	special grave crime

¹ Ցուցանիշները հաշվարկային են:
The indicators are accountable.